

ZSIGMOND CSILLA*

Megleltem? Íme...¹

(Indítsunk egy zárójellel, amelyben – Rejtőhöz hasonlóan – töredelmesen, de röviden beismerjük, hogy a szövegnek előzményei vannak. Azazhogy az abban megidézett daloknak. Amikor fölmerült, hogy az idei Kutatók Éjszakája programnak ez lehetne a témája, az erről szóló első levelet olvasva azonnal beugrott két dal, a Cseh Tamás – Bereményi Géza *József Attilája*, és a HANEM-zenekar *Hazám, hazám* átírata, az *Idegen szív*. Irodalmi művek – versek, regények – is bevillantak, de ezeket a keret szűkössége miatt végül inkább kihagytam. Ám erre a két dalra hivatkozom, az egyikre máris a címben, akinek esetleg kedve lesz ezekhez a dalokhoz, nyugodtan meghallgathatja utána. Zárójel bezárva.)

Emlékkép. Magnófelvétel, tél, cserépkályha melege, édesapám életútinterjút készít az ő édesapjával, körben az egész család. Mindenki hallgatja. Meneküléstörténet, Kolozsvár – az apám születése –, budapesti évek, Amerikába szóló hajójegyek, majd utolsó percben eldöntött hazatérés. Szeretem ezt a felvételt, felidézni is szeretem, melegség árad belőle, a szeretet és tisztelet hangjai, kibontakozó élet-történet, családtörténet, életérzések (Haza? – otthon – otthonosság – idegenség)... Amelybe olykor bekavar egy négyéves meglehetősen hangos suttogása, akinek hirtelen erős közlési vágya támadt (énekelni szeretett volna, a magnószalagra per sze), így amikor el-elvesztette a történet fonalát, suttogva – de ahhoz elég hangosan, hogy mindenki hallja – időnként belekérdez: „mondjam? ne mondjam? mikor mondjam?”... Ez is hozzátartozik az életútinterjúhoz... Amelynek a végén mindent elénekelhetett/-mondhatott, amit csak akart, a testvéreivel együtt. Ez egy ilyen felvétel.

18 évvel később ott állt frissen végzett szociológusként, a fiatalság minden szépreményűségével, és megbeszélték az apjával, hogy most majd ő is készít vele életútinterjút. Készült rá. De nem sietett, akkor azt gondolta, azt hitte, időmilliomos. Csak hirtelen közbeszólt az élet... az út... És soha nem készülhetett már el ez az életútinterjú... Visszanyúlva a címadó dalhoz: „hogy hány hét is a világ,/ a jó pap holtig tanul”... És a lánya? Erről nem szól a fáma...

Életem egyik legfájóbb mulasztása.

* A szerző szociológus, a Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet munkatársa. E-mail: Zsigmond.Csilla@tk.hu

¹ parafrázált Cseh Tamás – Bereményi Géza: József Attila

És talán azóta került élesebb fénytörésbe nem csak az élet, de a „biztonságaim” / „bizonyosságaim” efemer volta is, előtérbe kerültek a kérdések, köztük a legnehezebbek, amelyekre nincsenek válaszok...

Megmutatkozott mindennek a sebezhetősége és folyamatos mozgásban levése, felépített-elvesztett otthonok; újrateremtett otthonosságok; ismerőssé, sajátta vált kívülállóságok – az azóta zajló élet bármelyik térbeli stációjában: Kolozsváron, Budapesten, Csíkszeredában, majd ismét Budapesten.

Az identitás belső rezdülései-változásai, és a külső „rendezői elv”, mely kényekedve szerint kisebbségivé-többségivé tesz, besorol, kategorizál, kizár...

A belső hazám a legváratlanabb pillanatokban is meg tud jelenni. Például Jahorinán (Szarajevó mellett), egy hűttében, Jugoszlávia-nosztalgiaambuliban, ahol egyszer csak felhangzott a HANEM-zenekar *Hazám, hazám* átírata, és a helyén volt, odatartozott, ebben a színes kavalkádban megmutatkozott a haza... Vagy New Yorkban, a Lexington Avenue és a 90. utca kereszteződésében, egy 5. emeleti irodában, ahol egyszerre jelent meg és került karnyújtásnyira a 70-es és 80-as évek Ceaușescu-korszaka, a magyarországi rendszerváltás (a maga összes ígéretével és ígéretességével), és a mai, pulzáló világváros – valami sajátos, varázslatos, magával ragadó otthonosságot teremtve.

A külső haza nehezebb...

Ha kutatási témáról van szó – mint például számomra most, egy ifjúságszociológiai felmérés keretében –, akkor segítenek a tudományos fogódzók: keretezni kell, operacionalizálni, megfogalmazni a kérdéseket, hipotéziseket, majd elemezni, nézni, vizsgálni, megpróbálni kontextualizálni és konklúziókat tenni. Persze, közben folyamatosan ott a kétely: érdekes, releváns?

Ha meg a külső rendezői elv kerül előtérbe, és épp besorol, stigmatizál, kizár embereket, csoportokat, akkor nem tudom megkerülni a felelősség kérdését. A sajátomat sem – magánemberként, de kutatóként sem.

Az én hazám valahogy úgy magyar, hogy európai. Nem behatárolt. És humánus. És szolidáris. És soha nem kirekesztő... Addig marad töredezettségében – félmondatokban, összenézésekben... ízekben, illatokban... hangulatokban, fényekben... fénytörésekben...

Határok, átjárhatóságok, kívülállóságok, mezsgyék... keresés, teremtés, kétely... liminalitás.

* * *

Jut eszembe, elfelejtettem megkérdezni az elején: „mondjam? ne mondjam?”... elmondtam.